

Franciszek Maroń

Archiwum diecezjalne w Katowicach - jego początki, dzieje i obecny stan

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 7, 5-24

1974

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. FRANCISZEK MAROŃ

ARCHIWUM DIECEZJALNE W KATOWICACH — JEGO POCZĄTKI, DZIEJE I OBECNY STAN

Każda instytucja posiadać musi archiwum, czyli pomieszczenia, w których po zasadniczym załatwieniu danych spraw gromadzi, porządkuje, przechowuje, konserwuje i zabezpiecza akta z zakresu swojej działalności. Zgromadzone materiały udostępnia własnym pracownikom celem ponownego czy też uzupełniającego opracowania, jak i pozazakładowym naukowcom do dokumentacji interesujących ich zagadnień. O dużym znaczeniu archiwów w życiu kościelnym świadczą przepisy Prawa Kanonicznego, normujące w kanonach 375—384 zakładanie i prowadzenie diecezjalnej, względnie biskupiej kancelarii oraz przechowalni akt i dokumentów, dotyczących zarówno całości, jak i poszczególnych odcinków organizacji diecezjalnej. W Polsce międzywojennej władze kościelne na ogół dostosowywały się do owych zarządzeń kanonicznych, ale rzadko pojawiały się rozprawy z dziedziny archiwistyki w specjalistycznym czasopiśmie *Archeion*¹ lub w teologicznym *Ateneum Kapłańskim*. Dopiero kilka lat po wojnie ukazał się osobny półrocznik², który odtąd w ciekawych i wnikliwych artykułach i przeglądach omawia kwestie, poświęcone wyłącznie archiwalnym, bibliotecznym i muzealnym sprawom Kościoła w Polsce. Do słowa dochodzą tam oczywiście przeważnie instytucje kościelne o bogatej przeszłości, które dysponują odpowiednim materiałem nadającym się do publikacji.

Nie może się do nich zaliczyć diecezja katowicka, która przy swojej erekcji przed pięćdziesięciu laty otrzymała od biskupstwa wrocławskiego, jako swej macierzy, w posagu jedynie stertę akt, tworzących mimo przeciętnej wartości dokumentalnej fundament archiwum diecezjalnego. Na razie jest to samorodny twór bez statutu i bez bliższego określenia jego obowiązków, zadań i praw, a nawet bez kierownika, czyli archiwariusza, podlegający bezpośrednio biskupowi-ordynariuszowi, a z jego polecenia znajdujący się pod opieką ks. kanclerza kurialnego. Natomiast posiada już odpowiednie, zabezpieczone przed ogniem i wilgocią, suche i ogrzewane pomieszczenia, wyposażone w półki jeszcze niezupełnie dostosowane do nowoczesnych wymogów. Zgromadzone akta zostały

¹ *Archeion*. Czasopismo naukowe poświęcone sprawom archiwalnym. Organ Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Dodatek do tomu L. Spis rzeczy zawartych w pierwszych pięćdziesięciu tomach „*Archeion*” I (1927) 50 (1968) opr. R. Piechota, Warszawa 1969, 63 n.

² *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. Organ Ośrodka ABMK przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, t. I, z. I, Lublin 1959.

uporządkowane, co stanowi, zgodnie z przepisami kościelnymi i ogólnymi, warunek sprawnego działania archiwum. Przeprowadzono też szczegółową inwentaryzację zawartości prawie wszystkich woluminów głównych działów, jakimi są akta ogólne i lokalne. Pozwala to na dokładną i szybką orientację w treści poszczególnych tomów.

Zrozumiałą jest rzeczą, iż tworząca się diecezja, która początkowo nawet nie wiedziała, w której miejscowości założyć swoją centralę, nie od razu znalazła odpowiedni lokal na rozmieszczenie biur i przyszłego archiwum. Pierwsze archiwalia, jakie napłynęły w 1923 r. z Wrocławia, mieściły się wraz z ówczesną Administracją Apostolską w Katowicach w parterowych pokojach narożnego domu przy ulicy Francuskiej 2. Po pięciu latach przeniesiono wszystko do posesji przy ul. Powstańców 39, darowanej Kapitulie Katedralnej przez ks. Cieślę. Pomieszczenia te okazały się jednak zbyt ciasne dla gwałtownie powiększających się zasobów archiwalnych na skutek dopływów z Wrocławia, jak i ze zlikwidowanego wikariatu generalnego w Cieszynie. Po dalszych pięciu latach nastąpiła trzecia translokacja do dawnej willi na rogu ulic Warszawskiej i Bankowej. Tam pozostało wszystko do lutego 1936 r., kiedy to dokonano pozornie ostatecznej przeprowadzki do nowo wybudowanej Kurii Diecezjalnej przy ulicy Jordana 39. Ale już z końcem lutego 1941 r. najeźdźcy hitlerowscy skonfiskowali pozostałą, użytkowaną jeszcze przez administrację diecezjalną część Kurii, która pod przymusem wróciła do swej dawnej siedziby przy ulicy Warszawskiej-Bankowej, gdzie przetrwała całą okupację. W pierwszych dniach po oswobodzeniu Katowic rozlokowała się ponownie we właściwym, choć poważnie zdewastowanym gmachu kurialnym. Tutaj nareszcie zdeponowano archiwum w obecnym pomieszczeniu w suterrenach kurialnych. Przy tej wielokrotnej przeprowadzce, a szczególnie przy przynaglonej eksmisji okupacyjnej, nie jeden tom archiwalny mógł się zagubić. Toteż pierwszym poważnym zadaniem stałego archiwariusza będzie sumienne porównanie dotychczasowych katalogów inwentarzowych z faktycznym stanem zespołu archiwalnego.

Archiwum Diecezjalne składa się obecnie z czterech odrębnych działów:

1. z akt diecezjalnych obejmujących poddziały: a) lokalny, b) ogólny, c) personalny;
2. z akt Kancelarii Biskupiej;
3. z akt Kapituły Katedralnej;
4. z akt Sądu Biskupiego.

Dzieje Archiwum rozpoczęły się wraz z objęciem przez Polskę ziemi górnośląskiej w dn. 22. VI. 1922 r., kiedy na Górny Śląsk zaczęły wkraczać wojska zmartwychpowstałej Rzeczypospolitej. Wprawdzie województwo śląskie, w którego granicach znaleźć się miała diecezja katowicka, utworzone zostało już na mocy ustawy pierwszego sejmiku Rzeczypospolitej w dn. 15. VII. 1920 r., choć wtedy ani cieszyńska, ani górnośląska część do Polski jeszcze nie należały. Nawet cieszyńską część objęła Polska dopiero w dn. 10. VIII. 1920 r. Mimo niewyraźnej przyszłości już wtedy wspomniana ustawa orzekła, że „województwo śląskie będzie nieodłączną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej i będzie posiadało prawo „samorządowe stosownie do przepisów niniejszego statutu

organicznego"³. Tymczasem biskup wrocławski, Adolf Bertram, już w dn. 21. X. 1921 r., czyli w następnym dniu po ogłoszeniu zatwierdzonego przez Radę Ambasadorów podziału Górnego Śląska, zamianował ks. dziekana i proboszcza tyskiego, Jana Kapicę, Książęco-Biskupim Delegatem dla przyznanego Polsce terytorium górnośląskiego z wszelkimi prawami wikariusza generalnego. Wbrew wielkodusznym pozorom, uprzedzającym nawet faktyczne wzięcie w posiadanie przez Polskę tegoż obszaru, biskup wrocławski zapewnić mógł zatrwożone tym krokiem berlińskie ministerstwo Wiedzy, Sztuki i Wychowania Ludowego, iż „delegat górnośląski wykonuje tylko czynności pośrednika i przekazuje wszelkie ważniejsze akta Wikariatowi Generalnemu we Wrocławiu. Delegat jest zadowolony z tego, że wszelką pracą kieruje Wrocław”⁴. Ks. delegat Kapica pozostał więc nadal w Tychach, stamtąd przekazywał i tam też odbierał powierzone mu sprawy. Akta, jakie się nagromadziły w jego kancelarii parafialnej, doręczone zostały później Archiwum Diecezjalnemu.⁵ Wobec tego w dn. 7. XI. 1922 r. Stolica Apostolska pod naporem rządu polskiego i mimo protestu dyplomacji niemieckiej ogłosiła dekret, „że dla lepszego zabezpieczenia dobra dusz w tej części diecezji wrocławskiej, którą nazywają Górnym Śląskiem i obecnie położona jest w granicach państwa polskiego, Ojciec św. Pius XI postanowił wyznaczyć osobnego administratora”⁶. Natomiast Śląsk Cieszyński pozostał na razie nadal pod zarządem biskupa wrocławskiego z osobnym od dawna wikariatem generalnym w Cieszynie. Administratorem Apostolskim Górnego Śląska na przydzielonym Polsce odcinku został rodowity górnoślązak, ks. dr August Hlond, ówczesny prowincjał zakładów salezjańskich w nowo utworzonej prowincji obejmującej Węgry, Austrię i zachodnie Niemcy. Dzięki eksponowanym stanowiskom, jakie już od kilku lat zajmował, był dobrze zorientowany w organizacji biurowej. Toteż pierwszą jego troską po ingressie w dn. 17. XII. 1922 r. było uzyskanie podkładów, umożliwiających mu orientację w terenie, oraz znalezienie odpowiednich pomieszczeń. Uzyskał je w wspomnianym już domu przy ulicy Francuskiej. Zarazem dążył do porozumienia się z biskupem Bertramem, gdyż w dekrecie nie było żadnej wzmianki o możliwości korzystania z zasobów aktowych, jakie znajdowały się w dotychczasowym ośrodku administracyjnym, czyli w Książęco-Biskupim Wikariacie Generalnym we Wrocławiu oraz w kancelarii biskupa wrocławskiego. Powierzenie mu potrzebnych akt zależało więc wyłącznie od dobrej woli ks. bpa Bertrama. Dlatego z jednej strony nakłonił Sekretariat Stanu przy Watykanie, aby przez nuncjaturę w Monachium wpłynął pod tym względem na ks. bpa Bertrama, a z drugiej strony zamierzał to osobiście uczynić przy najbliższym z nim spotkaniu. Na skutek różnych trudności doszło do zaplanowanego spotkania dopiero w dn. 8. III. 1923 r.⁷ Przy tej sposobności poruszył ks. administrator Hlond również sprawę wydostania od władz cywilnych akt,

³ S. Janicki, *Śląsk na łonie Macierzy 1922—1928*, Katowice 1929, 16.

⁴ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, I A 25 o 31 (tłumaczenie moje).

⁵ Pierwszy tom tych spraw nosi prawidłową nazwę „Delegatura Biskupia”. Natomiast dalsze cztery tomy oznaczono mylnie jako „Delegatura Apostolska”. Wszystkie tomy są bez paginacji.

⁶ Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego 1(1923), poz. 2.

⁷ Archiwum Diecezjalne w Katowicach, Utworzenie diecezji, t. Ia, 1920—1926. Bez paginacji.

dotyczących Kościoła, duchowieństwa i wiernych na obszarze Administracji Apostolskiej, gdyż w piśmie sprawozdawczym, skierowanym przez ks. bpa Bertrama dn. 26. III. tego roku do ks. Pacellego jako ówczesnego nuncjusza monachijskiego, nie tylko wyraził gotowość przekazania do Katowic wszelkich potrzebnych akt, ale zarazem umieścił w liście znamiennej uwagę, że odnośnie akt pruskiego Ministerstwa Wyznań nie może wydać żadnego orzeczenia. Ks. Hlond bezsprzecznie ma prawo zapoznania się z wszystkimi aktami o treści rzeczowej i organizacyjnej. Z pewnością wyłączy jednak rząd pruski te dokumenty, które omawiają sprawy polityczne. Ponieważ zaś zatargi pomiędzy polskim klerem a pruskim rządem były nadzwyczaj liczne i poważne, będzie też liczba takich akt bardzo pokaźna. Dlatego nawet przy obecnym republikańskim ustroju państwo pruskie nie pozwoli na wydanie tajnych akt o germanizacji i protestantyzacji katolickiego Wschodu takiej wrogo nastawionej organizacji państwowej, jaką jest Polska⁸.

Po kilku dniach ks. Administrator Apostolski jeszcze raz przypomniał biskupowi wrocławskiemu, że przewiezienie do Katowic akt dotyczących terenów Administracji Apostolskiej staje się z każdym dnem coraz konieczniejsze, gdyż coraz bardziej odczuwalny jest ich brak⁹. Jako termin odbioru wysunął połowę maja. Chodziło o akta Kancelarii Biskupiej oraz Wikariatu Generalnego, stamtąd przede wszystkim zaś o akta personalne oraz fundacyjne Chorzowa i Lysek a według możliwości również akta personalne zmarłych na tym terenie kapłanów. Zarazem prosił o dołączenie akt lokalnych zdeponowanych w Archiwum Diecezjalnym. W końcu zaproponował przewozić wozem meblowym, zamkniętym i opieczętowanym w obecności urzędnika celnego. Z odpowiedzi wrocławskiego Wikariatu Generalnego wynikało, że poszczególne resorty poczyniły już odpowiednie przygotowania, aby umożliwić przeprowadzkę w połowie maja. Przy aktach personalnych proszono o podanie nazwisk tych księży, którzy nie mają zamiaru pozostania w granicach Administracji Apostolskiej. Niepotrzebne będą tam akta zmarłych księży i — jak zaznaczono — tak samo bez znaczenia dla Katowic będą akta wcielone już do Archiwum. Jedynie we Wrocławiu są pożyteczne w celach naukowych. W każdej jednak chwili będą na żądanie również Katowicom dostępne. Przy tej sposobności okazało się, że w aktach rachunkowych poszczególnych parafii były długoletnie zaległości. Dlatego dołączono zapytanie, czy odesłać je nie skontrolowane, czy też po rewizji, co jednak wymagać będzie dłuższego czasu. Ponadto podkreślono, że akt fundacji chorzowskiej na razie przekazać nie można, gdyż sprawy sporne jeszcze nie są rozstrzygnięte. Natomiast przesłane zostaną wszystkie akta dotyczące fundacji Polednika w Lyskach. Katowice zgodziły się na wszystko i prosiły o przekazanie nawet niezbadanych akt rachunkowych oraz akt personalnych wszystkich księży, przebywających obecnie na obszarach Administracji Apostolskiej, gdyż dotychczas nikt się nie zgłosił na wyjazd do diecezji wrocławskiej. W tym samym czasie nadeszło pismo L. Skrzyńskiego, ministra przy Stolicy Apostolskiej, zawierające również odpis

⁸ Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, I A 25 t. 9.

⁹ Archiwum Diecezjalne w Katowicach, Tradycja akt, t. I, 1923—1934. Skoroszyt niepaginowany. Wszystkie dalsze cytaty itp. są czerpane ze wzmiankowanego tomu i nie będą już zaopatrzone w przypisy, o ile nie korzystano z innych źródeł.

listu ks. kard. Gaspariego do Skrzyńskiego, w którym go powiadomił, iż według oświadczenia ks. bpa Bertrama odstąpienie potrzebnych akt Administracji Apostolskiej w Katowicach nie napotka na żadne przeszkody, skoro tylko tamtejsza kancelaria będzie przygotowana na ich odbiór. Akcja jednak uległa opóźnieniu, gdyż należało się jeszcze porozumieć z polskim i niemieckim Generalnym Komisarzem Zdawczym dla odstąpionego terenu górnośląskiego, którzy przebywając w Katowicach, względnie w Bytomiu na podstawie porozumienia polsko-niemieckiego z dn. 18. VI. 1922 r. nadzorowali wymianę akt pomiędzy jedną i drugą stroną. Akta kościelne zaliczono do § 2,b tegoż porozumienia, który ustalał, że: „wszelkie instytucje prawno-publiczne górnośląskiego obszaru plebiscytowego obowiązują się do wzajemnego oddania sobie akt specjalnych, odnoszących się do terenów kompetentnych a przeciętych przez nową polsko-niemiecką granicę polityczną i potrzebnych do kontynuacji normalnej administracji”. Po uzgodnieniu przedsięwzięcia z Generalnymi Komisarzami Zdawczymi Administracja Apostolska nareszcie w dn. 21. VII. 1923 r., mogła powiadomić zarówno wrocławski Wikariat Generalny, jak i obydwóch komisarzy, że upoważniła ówczesnego kanclerza, ks. dra Emila Szramka, do odbioru akt, a zarazem przypomniła, że według § 11 wspomnianego porozumienia koszty całej akcji pokrywa strona zdawcza. Po przewyżczeniu nowych i nieprzewidzianych trudności ze strony niemieckiego urzędu finansowego w związku z przekazaniem papierów wartościowych i listów hipotecznych fundacji Polednika nastąpiła w środę, dn. 19. IX. 1923 r., od dawna oczekiwana i przygotowywana tradycja akt. Według spisane przy tej sposobności protokołu zjawił się wtedy o godzinie 9.00 w gmachu wikariatu generalnego ks. dr E. Szramek w towarzystwie ówczesnego wikariusza generalnego, ks. dra T. Bromboszcza, i przejął z rąk wrocławskiego pełnomocnika biskupiego, ks. dra Pawła Łukaszczyka, akta:

1. Personalne wszystkich księży przebywających wówczas w granicach Administracji Apostolskiej. Po dokonaniu późniejszych drobnych zmian byli to następujący kapłani, których akta przechowuje się obecnie w katowickim Archiwum Diecezjalnym:

Adamczyk E.	Brzoza M.	Drozdek F.
Adamek R.	Buchta W.	Drzegza B.
Anders E.	Bujara J.	Dudek P.
Arndt K.	Burger K.	Dwucet J.
Banaś J.	Buschmann F.	Dyllus A.
Bąk E.	Cedzich H.	Dziwis P.
Bednorz F.	Chrzaszcz J.	Eisner M.
Bernacki E.	Cichy O.	Fabiś K.
Bielok M.	Czaja P.	Feicke K.
Bieniek J.	Czardybon L.	Florek F.
Boriński K.	Czempiel J.	Gajda J.
Borzucki F.	Czernik J.	Gawlina J.
Brandys J.	Danecki A.	Głównzewski J.
Brandys P.	Depoix B.	Gniłka A.
Brejza J.	Długaj K.	Gaska J.
Bresler E.	Długosz F.	Górek F.
Bromboszcz T.	Doleżych P.	Górka J.
Broj J.	Drewniak W.	Grycman J.
Brudniok F.	Długaj K.	Grund J.

- Grzonka J.
Herman J.
 Horoba R.
 Howaniec A.
 Hübner K.
 Janik P.
 Janota J.
 Januszewicz A.
 Jarczyk J.
 Jarzabek J.
 Jelito J.
Jendrzeczyk L.
 Josiński R.
 Kałuża F.
 Kałuża W.
 Kandziora J.
 Kapićca J.
 Kiebel P.
 Klimek P.
 Knossalla J.
 Knosała M.
 Kocurek T.
 Kokot W.
 Komraus J.
 Kowolik P.
 Koziołek A.
 Koziołek J.
 Krajczarski O.
 Krawczyk A.
 Krawczyk K.
 Krupa J.
 Kubina T.
 Kubis J.
 Kubica K.
 Kudełko E.
 Kudera J.
 Kulik Jan
 Kulik Józef I
 Kulik Józef II
 Kulik R.
 Kulok K.
 Kunze F.
 Kupilas F.
 Kurpas A.
 Kuczka P.
 Larose K.
 Lazar A.
 Ledwoń J.
 Lackowski F.
 Lewek M.
 Lex P.
 Lindner A.
 Linek F.
 Lass W.
 Loss P.
 Mächerski F.
 Macierzyński P.
 Madla J.
 Mańda J.
 Makiela T.
 Maroszek W.
 Maślinski S.
 Masny J.
 Matejczyk J.
 Mathea K.
 Matejczyk W.
 Matula J.
 Matuszek J.
 Melc A.
 Mencler J.
 Merkel J.
 Michatz P.
 Miczek F.
 Moc T.
 Musialik F.
 Musialik W.
 Musioł H.
 Myrcik J.
 Nalepa J.
 Namysło K.
 Niedziela Jan
 Niedziela Józef
 Nosol F.
 Nowak J.
 Okrent J.
 Orliński K.
 Osiewacz J.
 Osyra J.
 Otręba W.
 Palarczyk F.
 Pandel F.
 Pasternak K.
 Paterok K.
 Pawelke I.
 Pampuch L.
 Pitach P.
 Plewnia A.
 Pogrzeba F.
 Pojda J.
 Pojda A.
 Pucher P.
 Pucher W.
 Raczek P.
 Rasek A.
 Reginek K.
 Reginek T.
 Robota W.
 Robota A.
 Ruhnau F.
 Ruta J.
 Saft E.
 Salbert T.
 Schnalke F.
 Sewerin R.
 Siwiec S.
 Siwek W.
 Sigula P.
 Sitko J.
 Skowronek L.
 Skowroński A.
 Skrzypczyk J.
 Skupin K.
 Sobczyk J.
 Sowa E.
 Spielvogel A.
 Staffa P.
 Strzyż F.
 Styra F.
 Szczygłowski J.
 Szołtysek W.
 Szolc W.
 Szramek E.
 Szulc F.
 Szwajnoch S.
 Szymała J.
 Ścigała F.
 Śladerczek E.
 Śliwka E.
 Śliwka J.
 Śmieja S.
 Swierkot M.
 Tomala J.
 Tusker W.
 Twórz K.
 Urban K.
 Urban W.
 Vogt L.
 Wallach R.
 Więcek K.
 Wilhelm F.
 Twórz K.
 Wilczewski S.
 Wilk K.
 Winkler P.
 Winkler T.
 Włodarczyk J.
 Wodarz J.
 Wojtas M.
 Wojtek W.
 Wojciech A.
 Wojciech L.
 Wyciślik F.
 Wycisło P.
 Zając A.
 Ziętek J.

2. Bieżące akta lokalne, czyli parafialne, które zależnie od zawartości podzielone były na budowlane, gruntowe, fundacyjne, obsadzenia, ogólne, pożyczkowe, rachunkowe, a przy większych parafiach były również teczki dla służby kościelnej, spraw szkolnych, zakonnych i szpitalnych a w rzadkich wypadkach jeszcze wizytacyjnych. Do akt parafialnych doszeregowane były filialne następujących miejscowości: Gołkowice, Kryry, Krywałd, Olza, Olszyna, Osiny, Piaseczna, Skrbeńsko, Uchylsko i Wisła Wielka. W alfabetycznym porządku istniało więc wówczas 128 parafii w granicach Administracji Apostolskiej:

Bełk	Kochłowice	Podlesie
Bieruń	Kochanowice	Piekary
Bielszowice	Kończyce	Pogrzebień
Bogucice	Koszęcin	Połomia
Boguszowice	Kosztowy-Krasowy	Przyszowice
Bojszowy	Król. Huta (Chorzów)	Pszczyna
Boronów	Sw. Barbary	Pszów
Bobrowniki	Król. Huta (Chorzów)	Pstrążna
Brzeźce	Sw. Jadwigi	Radlin
Brzezie	Król. Huta (Chorzów)	Radoszowy
Brzezinka	Sw. Józefa	Raszczyce
Brzeziny	Krzyżowice	Radzionków
Bujaków	Leszczyny	Repty
Bzie	Lędziny	Rogów
Chełm	Lipiny	Roździeń (Szopienice)
Chorzów (stary)	Lubecko	Ruda
Chropaczów	Lubomia	Ruptawa
Cwiklice	Lubliniec	Rybna
Dąb	Lubsza	Rybnik
Dąbrówka Mała	Lyski	Rydułtowy
Dąbrówka Wielka	Łagiewniki	Sadów
Dębieńsko	Łaziska Górne	Skrzyszów
Dzieńkowice	Łąka	Siemianowice
Gierałtowice	Makoszowy	Studzionka
Gońców	Marklowice	Suszec
Goczałkowice	Miasteczko	Szeroka
Gorzycy	Michałkowice	Świętochłowice
Goduła	Miedźna	Tarnowice Stare
Hajduki (Chorzów Batory)	Mikołów	Tarnowskie Góry
Halemba	Mikołów-Prebenda	Warszowice
Huta Laury (Siemianowice)	Mokre	Wełnowiec
Imielin	Mszana	Wilqza
Jankowice	Murcki	Wisła Mała
Janów	Mysłowice	Wodzisław
Jastrzębie	Mysłowice-Prebenda	Woszycy
Jedłownik	Nakło	Wyry
Jędrysek	Niedobczyce	Woźniki
Józefowiec	Nowa Wieś	Załęże
Kamień	Nowy Bytom	Zawodzie
Katowice — NMP.	Ornontowice	Zgoda
Katowice Sw. Piotra i Pawła	Orzegów	Zory
Knurów	Orzesze	Zyglin
Kobiór	Pawłowice	
	Pawłów	
	Pawonków	
	Pielgrzymowice	

3. Bieżące akta dekanalne i to wizytacyjne, protokoły konwentów, dziekańskie i uposażeniowe następujących dekanatów: Chorzów, Mikołów, Mysłówice, Tarnowskie Góry, Pszczyna i Żory oraz konwenty i dziekańskie przedzielonych przez granicę dekanatów: Dębieńsko, Lubliniec, Pogrzebień i Ruda.

4. Wszystkie akta fundacji Polednika w Lyskach wraz ze statutem, wykazem genealogicznym i trzema żurnalami, które od razu przekazano do archiwum.

Poza tym wydała wrocławska kancelaria biskupia:

5. Bieżące akta ogólne i lokalne zgromadzeń zakonnych i różnych zakładów, mianowicie:

Zakony męskie:

Bonifratrzy w Bogucicach

Oblaci w Lublińcu

Franciszkanie w Panewnikach

Franciszkanie w Rybniku.

Werbiści w Miasteczku

Werbiści w Rybniku.

Zgromadzenia żeńskie:

Boromeuszki: w Bielszowicach, Brzozowicach, Dąbrówce Wielkiej, Kaletach, Kochłowicach, Kokoścycach (zniesione), Łagiewnikach, Michałkowicach, Nakle, Nowym Bytomiu, Roźdzeniu, Rudzie, Siemianowicach, Szarleju, Swierklańcu, Świętochłowicach, Żorach.

Elżbietanki: w Goduli, Katowicach, Lublińcu, Tychach.

Jadwizanki w Nikiszowcu i Załężu.

Marianki w Brzeziu.

Siostry Miłosierdzia: w Hajdukach, Łędzinach, Mikołowie, Mysłówicach, Nowej Wsi, Pszczynie, Pszowie, Rudzie, Tarnowskich Górach, Wełnowcu, Wodziszawiu.

Służebniczki NMP.: w Bełku, Knurowie, Lubecku, Łaziskach Górnych, Miasteczku, Radzionkowie, Woźnikach.

Służebniczki NSPJ. w Królewskiej Hucie.

Fundacje:

ks. Kosmeliego, Lazara w Goczałkowicach, Łazego w Kochłowicach, Polednika w Lyskach, Raczka w Gierałtowicach.

Sierocińce:

Bogucice, Królewska Huta, Piekary, Pszczyna, Tychy.

Szpitala:

Bieruń Stary, Mysłówice, Piaśniki, Woźniki.

Zakłady:

św. Jadwigi w Królewskiej Hucie, Ludwika w Panewnikach, dla dzieci w Jastrzębiu, dla dzieci i starców w Królewskiej Hucie, dla ułomnych w Mysłowicach.

Zespoły Parafialne:

w Katowicach i Królewskiej Hucie.

Nowe dokumenty i dekrety:

Kontrakt kupna i wyciągi katastralne dla Bonifratów w Bogucicach.

Erekcja parafii w Brzeziu.

Erekcja filii oraz parafii w Brzezinach.

Erekcja parafii w Brzezince.

Erekcja stacji duszpasterskiej w Bobrownikach.

Oddzielenie części parafii w Chorzowie Starym.

Darowizna dóbr Chorzów-Dąb (uwierzytelniony odpis).

Erekcja parafii Chropaczów.
Erekcja parafii Dąb.
Erekcja parafii Dąbrówka Wielka.
Testament Karola Raczka w Gierałtowicach.
Fundacja i statut zakładu w Gierałtowicach.
Dokument uzupełniający dla parafii Gierałtowice.
Erekcja stacji duszpasterskiej w Gołkowicach.
Erekcja parafii w Hajdukach.
Darowizna hr. Henckla dla przyszłej parafii w Halembie.
Erekcja parafii w Halembie.
Erekcja kuracji oraz parafii w Hucie Laury.
Erekcja stacji duszpasterskiej w Imielinie.
Erekcja parafii w Janowie.
Erekcja parafii w Jankowicach.
Erekcja i uzupełnienie do dokumentu erekcyjnego parafii w Jądrysku.
Oddzielenie części parafii w Kochłowicach.
Erekcja parafii św. Piotra i Pawła w Katowicach.
Erekcja kuracji w Kończycach.
Erekcja kuracji oraz parafii w Kobiorze.
Wznowienie parafii w Knurowie.
Erekcja kuracji i parafii św. Józefa w Królewskiej Hucie.
Oddzielenie części parafii w Królewskiej Hucie.
Statut zakładu św. Jadwigi w Królewskiej Hucie.
Erekcja parafii w Leszczynach.
Państwowe zatwierdzenie fundacji Poledniki w Lyskach.
Erekcja parafii w Łaziskach Górnych.
Erekcja parafii w Łagiewnikach.
Erekcja parafii w Miasteczku.
Przydział domów przyrzecznych do Miedźnej.
Statut zakładu św. Józefa w Mysłowicach.
Erekcja parafii w Nakle oraz uzupełnienie dokumentu.
Erekcja stacji duszpasterskiej w Olszynie.
Erekcja kuracji oraz parafii w Ornontowicach.
Erekcja kuracji i parafii w Orzeszu.
Erekcja kuracji w Pawłowie.
Erekcja sierocińca w Piekarach.
Uzupełnienie dokumentu dla parafii w Pogrzebieniu.
Statut sierocińca w Pszczynie.
Statut sierocińca Ohła i jego uznanie jako fundacji w Pszczynie.
Kontrakt kupna, darowizna oraz zatwierdzenie dla Boromeuszek w Pszowie.
Erekcja kuracji w Raszczykach.
Kosztorys budowy kościoła w Rybnej.
Erekcja parafii w Rybnej.
Erekcja parafii w Radlinie.
Wznowienie parafii w Rydułtowach.
Erekcja parafii w Rudzie.
Przydział miejscowości do parafii w Siemianowicach.
Erekcja stacji duszpasterskiej w Skrbeńsku.
Erekcja stacji duszpasterskiej w Szarleju.
Erekcja parafii w Świętochłowicach.
Kosztorys budowy sali dla Boromeuszek w Tarnowskich Górach.
Erekcja kuracji oraz parafii we Wełnowcu.
Zmiana przynależności parafialnej kolonii we Wesołej.
Erekcja stacji duszpasterskiej we Wiśle Wielkiej.
Erekcja parafii w Załężu.

Ponieważ transport akt wozem meblowym wydawał się niewskazany, związane skoroszyty w paczki, przewieziono na dworzec towarowy i tam ulokowano je w obecności urzędnika celnego w osobnym wagonie krytym, zamknięto i opieczętowano. W ten sposób dostała się przesyłka bez dalszej rewizji do Katowic.

Zaledwie załatwiono ekstradycję akt bieżących i aktualnych, których uzupełnianie trwało do końca 1924 r., nastąpiło w dn. 2. II 1925 r. podpisanie konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską i w dn. 2. VI. tegoż roku wymiana dokumentów ratyfikacyjnych. W końcowym zdaniu artykułu XIV ustalono, że: „w każdej diecezji utworzona będzie komisja, mianowana przez biskupa w porozumieniu z kompetentnym ministrem, dla ochrony w kościołach i lokalach kościelnych starożytności i dzieł sztuki, dokumentów archiwalnych i rękopisów posiadających wartość historyczną lub artystyczną”.¹⁰ Jeżeli jednak w tym wypadku chodziło m. in. tylko o zabezpieczenie i opiekę nad archiwaliami, to niebawem ogłoszona bulla *Vixdum Poloniae unitas* z dn. 28. X tego roku, która również dała początek diecezji katowickiej, wyraźnie orzekła, iż: „wszelkie dokumenta i akta dotyczące nowych diecezji, ich kleru i wiernych, czym prędzej należy przekazać do tej diecezji, do której według powyższego orzeczenia należą”.¹¹ Powołując się na cytowane postanowienie bulli erekcyjnej ks. biskup-nominat Hlond pismem z dn. 22. XI 1925 r. zapytał ks. biskupa Bertrama o termin przekazania pozostałych akt. Chodziło teraz już nie tylko o akta dołączonego do nowo erygowanej diecezji katowickiej polskiego Śląska Cieszyńskiego, którego oddzielny Wikariat Generalny znalazł się w granicach diecezji katowickiej i tym samym o sposobie podziału akt zdecydować mógł ordynariusz katowicki, ale przede wszystkim o wszystkich starsze, czyli archiwalne akta, które według pierwotnej woli ks. bpa Bertrama „dla celów naukowych” pozostać miały we Wrocławiu. W odpowiedzi, która nadeszła dopiero po miesiącu, Wrocław zakomunikował, że segregacja akt zajmie dłuższy okres czasu. W każdym bądź razie sprawa szła bardzo opornie i po dalszych czterech miesiącach wpłynęło zapytanie ks. dra Łukaszczyka, na jakie właściwie akta reflektują Katowice. Odpowiedź była bardzo powściągliwa, gdyż domagano się tylko akt dekanalnych oraz lokalnych i to nawet bez rachunkowych. Jedynie na wniosek ks. dziekana Jana Kudery upominano się jeszcze o tzw. dokument erekcyjny Mysłowic z r. 1656. W dn 15. V. 1927 r. nadeszła nareszcie wiadomość z Wrocławia, iż należne Katowicom akta zostały już wyodrębnione i przygotowane do odbioru. Uzyskawszy zgodę Generalnego Komisarza Zdawczego w Katowicach wyruszyli do Wrocławia upoważnieni do tego ówczesny ks. kanclerz Jan Skrzypczyk oraz syndyk kurialny Ludwik Patryn. W dn. 22. VI. 1927 r. odbyła się po raz drugi tradycja i wysyłka podobnie jak poprzednio do Katowic, ale tym razem wyłącznie akt archiwalnych. Waga archiwaliów wynosiła 2470 kg. W protokole zdawczym zaznaczył ks. radca kurialny dr Łukaszczyk, iż po doręczeniu w dn. 20. IX. 1923 r. bieżących akt wszelkiego rodzaju musieli na podstawie bulli

¹⁰ Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego nr 25 (r. 1925), poz. 398.

¹¹ „Omnia documenta et acta novae dioeceseos, earum clericos et fideles respicientes, quam primum fieri poterit, ad eam dioecesim transmittantur, ad quam iuxta praedicta iudem pertinebunt”. Patrz: Wiadomości Diecezjalne, r. I(1925), nr 1, poź. 1.

Vixdum Poloniae unitas „omnia documenta et acta” oddać nowo powstałemu biskupstwu Katowice. Katowice otrzymały więc wtedy:

1. Według znanego nam już wykazu ówczesnych kościołów parafialnych i filii wszystkie starsze akta, przechowywane dotychczas we wrocławskim archiwum biskupim, przy czym do zestawu kościołów filialnych dołączono jeszcze Imielin, Lubliniec, Szarlej, Siemianowice, Wole i Zory oraz przy dodatkowej przesyłce: Gorzyce Małe, Łaziska Górne i Nieboczowy. Zaznaczyć jednak musimy, że najwcześniejsze akta wszelkiego rodzaju datują się dopiero z początku XIX w.

2. Z wykazanych już dekanatów nadeszły nie tylko starsze akta wizytacyjne, ale również szkolne z r. 1848, a w późniejszym terminie szkolne-wizytacyjne z obydwóch obwodów inspekcyjnych powiatu pszczyńskiego z lat 1814—1873 oraz ustalenia i uposażenia tamtejszych nauczycieli z lat 1856—1873, a z inspektoratu rybnickiego sześć tomów różnych spraw szkolnych. Natomiast z inspektoratów przedzielonych przez granicę polityczną przekazano akta szkolne do wglądu, gdyż chodziło o zbiorowe protokoły, przy których podział był niemożliwy lub trudny. W końcu wydzielono jednak z akt szkolnych inspektoratów Rybnik i Lubliniec wszelkie możliwe do wyłączenia protokoły z terenu diecezji katowickiej, a resztę zwrócono wrocławskiemu wikariatowi generalnemu. Później nawet sam Wrocław dokonał podobnej operacji w aktach szkolnych inspektoratu raciborskiego i wysłał do Katowic wszystkie protokoły wizytacyjne, które dotyczyły szkół w obrębie diecezji katowickiej. Poza tym przekazał dziekan bytomski akta wizytacyjne ze Zgody, Goduli, Orzegowa i Łagiewnik a dziekan zabrzański z Bielszowic, Bujakowa, Kończyc i Rudy.

3. Spis fundacji, zakładów itp. uzupełniono jeszcze aktami dotyczącymi Bierunia Starego, Tarnowic Starych, Tarnów związkowych przy kościołach NMP. i św. Piotra i Pawła w Katowicach, Domu Ubogich w Lyskach, Zakładu Wychowawczego im. Grotkowskiego w Mysłowicach, fundacji ks. proboszcza Rducha w Markłowicach, Zakładu Psychiatrycznego oraz szpitala św. Juliusza w Rybniku, Zakładu św. Józefa w Roźdzeniu, szpitali w Łędzinach, Lublińcu, Wodzisławiu, Warszowicach i Woźnikach.

4. Wśród dokumentów dodatkowych znalazły się dekrety erekcyjne parafii w Koszęcinie, Szopienicach i Orzegowie oraz stacji duszpasterskiej w Łaziskach Górnych.

Po roku nadeszło do Kurii Diecezjalnej w Katowicach pismo Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z powiadomieniem o zawarciu w dn. 22. XII. 1926 r. układu polsko-niemieckiego i wyznaczeniu prof. dra Bronisława Dembińskiego na przewodniczącego komisji odbiorczo-zdawczej akt archiwalnych. Wtedy syndyk Patryn, który przecież był obecny przy ekstradycji kościelnych akt archiwalnych we Wrocławiu i powinien był się dobrze orientować w tej sprawie, ułożył obszerne pismo do wzmiankowanego dra Dembińskiego, w którym stwierdził, iż wrocławskie archiwum diecezjalne nie wydało akt starodawnych parafii, do których m. in. zaliczył: Brzezinę, Godulę, obydwie parafie w Katowicach, Jankowice Rybnickie, wszystkie trzy parafie w Królewskiej Hucie, Moszczenicę, Rydułtowy, Orzegów, Szopienice, Rudę, Siemianowice, Wirek i Załęże. Przy wielu aktach już odebranych podał daty początkowe niezgodne z faktycznym stanem. Poza tym zaznaczył, iż Katowice otrzymały dotychczas tylko część akt szkolnych, a w ogóle żadnych w sprawie fundacji chorzowskiej, co było prawdą, ale z czego Wrocław

już kilkakrotnie się tłumaczył. O ile pismo za pośrednictwem tejże Komisji doszło do Wrocławia, mogło wywołać tylko zdziwienie. W każdym razie pozostało bez odpowiedzi. Natomiast nadszedł stamtąd dn. 21. IX. 1928 r. dokument zażądany swego czasu przez ks. Kudę, który okazał się foliantem liczącym 21 kart, datowanym 2. V. 1658 r., i zawierał testament ówczesnego myślowickiego proboszcza Michała Gośławskiego.

Dn. 7. X. 1930 r. Generalny Komisarz Zdawczy Rzeczypospolitej Polskiej zapytał w Kurii Diecezjalnej, czy odebrała od rządu niemieckiego „akta landrackie, regencyjne z Opola oraz oberpraesidialne” z Wrocławia, odnoszące się do spraw kościelnych na terytorium i w parafiach w obecnym biskupstwie katowickim. Zapytanie to miało widocznie jakiś związek z tematem, który był treścią pisma bpa Bertrama do nuncjusza Pacellego z dn. 26. III. 1923 r. Kuria mogła dać tylko negatywną odpowiedź i zwróciła się do Województwa z prośbą o odstąpienie tych akt, o ile tam wpłynęły. Wyjaśnienie Województwa z dn. 4. II. 1924 r. było krótkie i stanowcze, iż nie może odstąpić akt, zawierających informacje o przesładowaniu przez rząd pruski księży polskich¹². Mniej więcej w tym samym czasie otrzymała Kuria Diecezjalna ofertę jednego z cywilnych pracowników biurowych we wrocławskim Wikariacie Generalnym, że za dosyć poważną opłatą może dostarczyć odpisy nie opublikowanych jeszcze protokołów wizytacyjnych z r. 1719 z wszystkich parafii górnośląskich i cieszyńskich, które wówczas należały do diecezji wrocławskiej. Katowice zgodziły się na to i z dwóch odbitek każdego protokołu przekazano jedną do kancelarii danej parafii, a drugą złożono w Archiwum Diecezjalnym. Niestety nie są kompletne, gdyż na życzenie Kurii opuszczono w odbitkach dosyć obszerne inwentarze, które dla badacza naukowego mają istotną wartość.

Dotychczas pomijaliśmy sprawę likwidacji Wikariatu Generalnego w Cieszynie i jego archiwum, które właściwie tworzy osobny rozdział w dziejach zakładanego w Katowicach Archiwum Diecezjalnego. Tamtejszy Wikariat, istniejący już od 1770 r.¹³, okazał się zbyt cenny z chwilą wcielenia polskiej części Śląska Cieszyńskiego bullą *Vixdum Poloniae unitas* do diecezji katowickiej¹⁴. Ponieważ już od r. 1920 obowiązywał narzucony przez Radę Ambasadorów podział Śląska Cieszyńskiego na czeski i polski¹⁵, przeprowadzony został administracyjny podział przeciętych przez granicę polityczną parafii jeszcze w czasie przynależności do diecezji wrocławskiej z tym, że przyznana Czechom część Śląska Cieszyńskiego otrzymała osobnego zarządcę, ale na równi z cieszyńskim wikariuszem generalnym nadal zależnego od biskupa wrocławskiego. Po przydziale polskiego Śląska Cieszyńskiego do diecezji katowickiej sytuacja uległa radykalnej zmianie. Toteż prawie równocześnie z wnioskiem

¹² Archiwum Diecezjalne w Katowicach, *Polityka*, t. I, 1924—1938. Bez paginacji.

¹³ J. L o n d z i n, *Historia Generalnego Wikariatu w Cieszynie*, Cieszyn 1926.

¹⁴ „Dioecesis Katowicensis cum cathedrali ecclesia sub titulo ss. Apostolorum Petri et Pauli in civitate Katowice in palatinatu Śląsk seu Katowice decanatus habebit: Dębiensem, Katowicensem, Huta Królewensem, Lubliniecensem, Mikołowiensem, Myśłowicensem, Piekarensensem, Pszczynensem, Pszowiensem, Rudensem, Rybnicensem, Tarnogórensensem, Wodzisławiensensem, Zorensem, Bielscensem, Strumiensem, Skoczowskiensem, Cieszynensem...”. Patrz: *Wiadomości Diecezjalne*, dz. cyt.

¹⁵ Nowsze wydawnictwa w tej sprawie zestawiał i ocenił E. Buława, *Konflikt polsko-czeski o Śląsk Cieszyński w latach 1918—1920 w najnowszej literaturze czeskiej*. *Zaranie Śląskie* 23 (1960), 594 nn.

ks. biskupa-nominata Hlonda do Wrocławia o przekazanie reszty akt należnych Katowicom wezwał biskup wrocławski dawny Książęco-Biskupi Wikariat Generalny w Cieszynie do wysortowania i wysłania w skrzyniach odpowiednio zabezpieczonych do Ordynariatu we Wrocławiu wszystkich akt ogólnokościelnych, parafialnych i personalnych odnoszących się do czesko-śląskiego obszaru komisariatów karwickiego i frydeckiego. Oprócz tego miał dodać wszystkie archiwalia dotyczące ustanowienia i dotychczasowej działalności cieszyńskiego wikariatu generalnego, a w razie jakichkolwiek trudności miał się porozumieć z niemieckim konsulatem generalnym w Katowicach, który o tym już był powiadomiony¹⁶. Ale już po kilku dniach, tj. w dn. 1. XII 1925 r. ówczesny kanclerz, ks. Wilhelm Kasperlik, zastępujący wiekowego wikariusza generalnego, ks. Jerzego Kolka, powiadomił ks. biskupa-nominata Hlonda, iż wojewoda Żurawski zakazał wydania akt przeznaczonych do Wrocławia, dopóki nie nadejdą z Wrocławia akta odnoszące się do fundacji chorzowskiej oraz związanych z nią kopalń. Ks. Hlond nakazał wtedy przetransportowanie wszystkich akt do Katowic. Tymczasem Wojewoda zaproponował pismem z dn. 5. XII tego roku ks. Kolkowi, aby należne Kuri Diecezjalnej w Katowicach akta odesłał pod właściwym adresem, a jedynie akta przeznaczone na wysyłkę do Wrocławia zdeponował w katowickim gmachu wojewódzkim. Przeciwno temu zaprotestował ks. bp Bertram i przypomniał, iż dotychczas wszelkie akta potrzebne i zawierające wyłącznie sprawy wewnętrzno-kościelne kierowano do Katowic bez interwencji władz państwowych. Dlatego spodziewa się, iż ks. Biskup-Nominat zapośredniczy w tej sprawie, aby się obeszło bez dalszych kroków w konsulacie, Ministerstwie Spraw Zagranicznych, czy nawet w Watykanie.

Na razie jednak brak wymaganej dużej ilości odpowiednich skrzyń do spakowania oprócz akt również całego kancelaryjnego i bibliotecznego inwentarza nie pozwalał ks. kanclerzowi na rychłe spełnienie zlecenia. Miał zresztą zastrzeżenia wobec nakazu swego dawniejszego ordynariusza, aby wszystkie archiwalia związane z półtorawiekową historią i działalnością cieszyńskiego wikariatu generalnego przekazać do Wrocławia, skoro wzięły swój początek właśnie z chwilą banicji biskupa Filipa Schaffgotscha i odgrodzenia Cieszyńskiego od Wrocławia przez pruskiego króla Fryderyka II. Tak samo przemawiały przeciwko temu rozliczne próby oddzielenia Cieszyńskiego od biskupstwa wrocławskiego i stworzenia w łączności z Opawą samodzielnego biskupstwa czy też dołączenia do diecezji krakowskiej. Dlatego według jego zdania należałoby się zwrócić do nuncjusza apostolskiego w Warszawie, aby rozstrzygnął sprawę. Nie doszło jednak do tego, gdyż w tym czasie zaostrzył się jeszcze spór o przekazanie akt do Wrocławia. Na podstawie porozumienia pomiędzy Polską a Czechosłowacją władze cywilne skreśliły w ogóle Wrocław jako stację docelową, gdyż jako odbiorca wystąpić mógł jedynie jakiś administracyjny ośrodek kościelny w Czechach. Po bezskutecznej interwencji w nuncjaturze warszawskiej pogodził się jednak ks. bp Bertram z takim załatwieniem sprawy i wysłał z początkiem maja 1926 r. ks. prałata Weissmanna z Karwiny wraz z ks. prałatem Hoffman-

¹⁶ Tak samo sprawy archiwalne ze Śląska Cieszyńskiego oparte są na cytowanym już tomie: Tradycja akt, przechowywanym w Archiwum Diecezjalnym w Katowicach.

nem, dziekanem z Frywałdu, jako swych pełnomocników, oraz p. Koszuta, jako przedstawiciela czeskich władz cywilnych, do Cieszyna po odbiór pakunków. Ale Województwo nie wycofało jeszcze swego zakazu i delegaci nie mogli wykonać swojej misji. Dopiero w dn. 8 VIII tego roku Katowicka Kuria Diecezjalna powiadomiła Wrocław, iż są nadzieje na bliskie i pomyślne załatwienie ekstradycji akt, gdyż z końcem kwietnia tego roku nabrało ważności porozumienie z dn. 23 IV. 1925 r. zawarte pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką dotyczące spraw prawnych i finansowych, w którym w czwartej części pod literą c była także mowa o aktach związków religijnych, które „podlegają powyższemu postanowieniu, o ile chodzi o funkcje administracyjne tych związków, nałożone na nie przez obowiązujące przepisy państwowe, np. odnośnie prowadzenia metryk. Natomiast w sprawie materiału aktowego, wynikłego z ich działalności samorządowej, muszą się między sobą porozumieć”. W odniesieniu do przedzielonych przez granicę polityczną parafii: Zebrzydowice, Pogwizdów, Cieszyn, Puńców, Leszną i Istebną, była Kuria w Katowicach gotowa do podziału akt, względnie dostarczenia odpisów potrzebnych z przyznanych Czechom terenów. W sprawie przydziału materiału metrykalnego miał się jednak Wrocław porozumieć z władzami cywilnymi w Opawie. Nareszcie, w dn. 18. XII. 1926 r., ks. biskup A. Lisiecki mógł donieść ks. biskupowi Bertramowi, iż nie ma już żadnych przeszkód w sprawie oddania akt, i zaproponował wysłanie odpowiednio upoważnionych delegatów do Cieszyna, gdzie już wszystko przygotowano do tradycji. Podobne informacje przekazał biskupowi wrocławskiemu wojewoda Grażyński. Kuria Diecezjalna w Katowicach ze swej strony poleciła ks. W. Kasperlikowi, który wtedy był już oficjałem przy tamtejszym Sądzie Biskupim, aby doręczył delegatom należny im materiał. Tymczasem w dn. 7 I. 1927 r. ks. proboszcz Jan Sikora z Cieszyna doniósł katowickiej Kurii Diecezjalnej, iż po kilkakrotnym bezskutecznym oczekiwaniu przez ks. Kasperlika wysłańców z ramienia biskupstwa wrocławskiego powierzono jemu załatwienie tego zadania i teraz dopiero nastąpiło oddanie przygotowanych skrzyń ks. superiorowi Jezuitów z Czeskiego Cieszyna, skąd przewiezione zostaną do seminarium teologicznego we Widnawie. Niestety poza tym faktem nie podał żadnych szczegółów.

Przede wszystkim nie sporządzono żadnego protokołu tradycji, który wykazałby przynajmniej w przybliżeniu, jakie bieżące materiały i archiwalia odstąpiono pełnomocnikowi biskupstwa wrocławskiego. Należy np. przypuszczać, że akta personalne wszystkich zmarłych kapłanów cieszyńskiej części, wśród których było kilka wybitnych osobistości, skierowano do Widnawy, gdyż ani w archiwach wrocławskim, ani katowickim ich nie znaleziono. Tak samo brakuje protokołu zdawczo-odbiorczego wszelkich materiałów, jakie przetransportowano z dawnego cieszyńskiego Wikariatu Generalnego do Katowic. Wprawdzie ks. Kasperlik dołączył do przesyłki szczegółowe pouczenie, że registraturę cieszyńską poza uwzględnieniem warunków miejscowych prowadzono na wzór wrocławskiego Wikariatu Generalnego, ale nie sporządzono dokładnego zestawienia faktycznie przekazanych akt. Znalazła się jedynie notatka, że mieszczą się w skrzyniach: I—IV: lokalne akta parafialne, V: czasopisma, VI: „Archiv für Katholisches Kirchenrecht”, VII opuszczono, VIII—XIV: akta ogólne, XV—XX: metrykalne odpisy, XXI: protokoły zebrań

radców Wikariatu Generalnego i schematyzmy, XXII: klasztory i dyspensy, XXIII: sądowe małżeńskie i dyscyplinarne, XXIV: personalne, XXV: materiały kancelaryjne, XXVI: rachunki, XXVII: szkolne, XXVIII: protokoły posiedzeń, XXIX: książeczki modlitewne i sprawozdania zakładów szkolnych, XXX: dalsze odpisy metrykalne, XXXI: rozporządzenia i ustawy austriackie, XXXII: rozporządzenia śląskie i różne drobnostki. Był to więc zestaw bardzo urozmaicony i zupełnie bezużyteczny przy inwentaryzacji archiwalnej. Nawet nie wiadomo, kiedy nadeszły do Katowic.

W każdym razie jeszcze przed nagłym zgonem ks. bpa Arkadiusza Lisieckiego akcja wymiany akt, zarówno z Wrocławiem, jak z Cieszynem, była w ogólnych zarysach zakończona. Już za czasów i przyczyną ks. bpa Stanisława Adamskiego poprosiła katowicka Kuria Diecezjalna pismem z dn. 26. III. 1933 r. wrocławski Wikariat Generalny o wykaz sakralnych przedmiotów zabytkowych oraz dokumentów archiwalnych, które proboszczowie swego czasu z obecnego obrębu biskupstwa katowickiego, często samowolnie, przekazywali do Wrocławia. Według informacji ks. dra Nowacka, ówczesnego dyrektora wrocławskiego muzeum diecezjalnego, znajdowały się tam oprócz kilku drobnych zabytkowych rzeczy muzealnych rękopisy: 1) *Liber parochialis Loslensis* z r. 1730, zawierający zestaw dochodów siedemnastu parafii „należących do dekanatu wodzisławskiego, 2) *Metrica Hypothecarum* parafii wodzisławskiej z r. 1729 z odpisami różnych dokumentów, 3) „Acta” parafii wodzisławskiej z XVIII w. z reprodukcjami kilku dokumentów dotyczących Wodziszławia, 4) *Archivalis liber totius archipresbyteratus Sorensis* 1730, 5) *Consignatio totius archipresbyteratus Sorensis* 1730, 6) *Metrica totius sedis Lublincensis* 1730, 7) *Consignatio proventuum in archipresbyteratu Bielicensi* 1729, 8) *Protocollum visitationis archipresbyteratus Pogrzebiensis* 1770. Na tym urwała się korespondencja dotycząca tych spraw. Wrocław przesłał jeszcze kilka mniejszych paczek z aktami do Katowic, a w dn. 24. VI. 1934 r. złożył tamtejszy Wikariat Generalny pisemne oświadczenie, iż po kilkakrotnym przewertowaniu wszelkich akt bieżących i archiwalnych nie znaleziono żadnych dalszych materiałów, które tytułem kompetencji należałoby odstąpić diecezji katowickiej. Mimo tego zapewnienia przekazano jeszcze w r. 1935 katowickiej Kurii Diecezjalnej trzynaście woluminów akt wizytacyjnych i innych szkolnych inspektoratu pszczyńskiego oraz akta lokalne polskiej części Śląska Cieszyńskiego, jakie były w depozycie wrocławskiej kancelarii biskupiej. Każda parafia cieszyńska miała tam po jednym skoroszycie z wyjątkiem Bielska, które posiadało jeszcze po jednym tomie akt szkolnych i zakonnych, oraz Cieszyna, gdzie zastąpieni byli w osobnych teczkach Bonifratrzy, Gimnazjum Katolickie, Muzeum oraz zakłady głuchoniemych i wychowawczy. Nawet w r. 1942 wpłynęły jeszcze z Wrocławia po jednym zeszytcie wykazy egzaminów szkolnych z dawniejszych inspektoratów mysłowickiego i królewohuckiego oraz protokoły wizytacyjne dekantów wodzisławskiego i rybnickiego z lat 1802—1810. Po opublikowaniu opracowanego przez ks. biskupa Wincentego Urbana Katalogu Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu¹⁷ okazało się, że zostało w nim jeszcze przeoczonych lub na

¹⁷ Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, t. X—XVI.

skutek drugiej wojny światowej nie doręczonych 108 pozycji, z których niektóre mają po kilka dodatkowych samodzielnych jednostek.

Kiedy sytuacja polityczna w latach międzywojennych stawała się coraz groźniejsza, Kuria Diecezjalna za przykładem innych instytucji chciała zabezpieczyć przynajmniej najbardziej kompletne i wartościowe archiwalia, jakimi były otrzymane ze zlikwidowanego cieszyńskiego Wikariatu Generalnego „akta ogólne”. Spakowano więc do skrzyń wszystkie, z wyjątkiem personalnych i kilku pojedynczych tomów, które były wśród referentów, i ulokowano dla lepszego ich zabezpieczenia na plebanii w Imielinie, gdzie ze względu na położenie na otwartej równinie i w czysto-rolniczej okolicy według wszelkiego prawdopodobieństwa były najbezpieczniejsze. Wszystkie inne archiwalia pozostały na miejscu. Tymczasem w czasie działań wojennych przy oswobodzeniu Śląska jedyną w dalekiej okolicy zbombardowaną i tym samym kompletnie zburzoną i spaloną plebanią była imielińska. Wraz z nią spłonęły wszystkie tam zdeponowane archiwalia cieszyńskie. Zachował się jednak sporządzony jeszcze w latach międzywojennych dokładny spis tychże archiwaliów, który zamieszczono w aneksie dla orientacji w aktach o treści ogólnej w dawniejszym cieszyńskim Wikariacie Generalnym.

Archiwalia otrzymane z Wrocławia i Cieszyna stanowią podstawę obecnego Archiwum Diecezjalnego, które dzięki napływowi akt z własnej kancelarii diecezjalnej i biskupiej nabiera coraz większej objętości. Obecnie przekazuje się do Archiwum pojedyncze tomy, skoro osiągną pewną grubość, czyli przeciętnie 200 do 300 stron, albo też wtedy, kiedy dany zbiór materiałów stał się już nieaktualny. Do archiwaliów, zapoczątkowanych dopiero w latach międzywojennych, czyli z chwilą tworzenia Administracji Apostolskiej, względnie Diecezji, ale już zamkniętych z powodu wyczerpania tematu lub innych okoliczności, należą akta: o Delegaturze Biskupiej, o utworzeniu Diecezji, o misjach kanonicznych, o dobrach wrocławskich, o Śląsku Zaolziańskim, o okupacji i władzach okupacyjnych. W zbiorach archiwalnych znajdują się również akta, dotyczące zagadnień w pierwszych latach istnienia diecezji mało lub w ogóle nieznanymi, które dopiero z upływem lat nabierały coraz większego znaczenia. Inne zespoły dotyczą od dawna znanych i podstawowych kwestii, jak: pastoryzacja, katechizacja, liturgia i liczne inne, wciąż żywe problemy. Znajdujemy je w aktach z Wrocławia i Cieszyna i będą nadal stanowiły treść wielu dalszych woluminów, przekazywanych do Archiwum w miarę osiągnięcia przewidzianej objętości. Są wreszcie akta, które w pewnym okresie nabrały rozmachu, liczba tomów rosła coraz bardziej, aż nagle nastąpił zastój, dopóki nie tchnięte nowym duchem przeżywają ponowny rozkwit, jak np. materiał zebrany pod hasłem „Synod Diecezjalny”, który w latach dwukrotnego przygotowania rozrósł się do dwunastu tomów, następnie spoczywał i niebawem się podwoił, skoro po ostatecznym zamknięciu obrad synodalnych i publikacji uchwał nagromadzone akta wejdą w skład archiwalny.

Katowickie Archiwum Diecezjalne liczy obecnie przeszło osiem tysięcy tomów. Liczba ta powiększa się oczywiście z każdym rokiem. Archiwariusz, który objemie zarząd nad tym pokaźnym zbiorem, będzie miał liczne i trudne do rozwiązania zadania. Po założeniu własnej kancelarii połączonej z czytelnią i podręczną biblioteką oraz przygotowaniu właściwego inwentarza, uzgodnionego z dotychczasową kartoteką, będzie mu-

siał zgromadzić w Archiwum również archiwalia i księgi metrykalne coraz częściej zanikające z poszczególnych dekanatów oraz parafii. Jego obowiązkiem będzie scalenie w jednym centralnym Archiwum Diecezjalnym tego wszystkiego, co uchroniło się od rabunku najeźdźców, uratowało przed pożarem i powodzią, ustrzegło przed kradzieżą i nieświadomością ludzką, aby odtań służyło z większym pożytkiem dla Kościoła.

ANEKS

Spis akt ogólnych Cieszyńskiego Wikariatu Generalnego, które uległy zniszczeniu w czasie działań wojennych w r. 1945 w Imielinie:

- Sprawy metrykalne-ogólne 1755—1925 (6 tomów).
- Sprawy wojskowe 1781—1920 (1 tom).
- Duszpasterstwo wojskowe 1771—1923 (3 tomy).
- Liturgica 1761—1925 (4 tomy).
- Seminarium Nauczycielskie 1778—1922 (3 tomy).
- Pastoralia 1759—1924 (5 tomów).
- Apostazje i perwersje 1775—1923 (1 tom).
- Wikariat Generalny 1770—1925 (5 tomów).
- Wikariat Generalny — Kancelaria 1782—1925 (3 tomy zachowały się).
- Radcy Wikariatu Generalnego 1796—1925 (2 tomy).
- Obsadzenie probostw — ogólne — 1775—1902 (1 tom).
- Papież 1782—1920 (1 tom).
- Komisariat Cieszyński — Personalia — 1784—1925 (2 tomy).
- Dziekani i aktuariusze — Ogólne — 1759—1925 (1 tom).
- Dziekani i wicedziekani komisariatu cieszyńskiego 1777—1925 (2 tomy).
- Klasztory — Ogólne — 1767—1925 (1 tom).
- Bonifratrzy 1782—1925 (4 tomy).
- Siostry Elżbietanki — Cieszyn — 1762—1925 (10 tomów).
- Klasztory męskie 1779—1925 (2 tomy).
- Klasztory żeńskie 1831—1925 (1 tom).
- Siostry Boromeuszki — Cieszyn — 1873—1925 (5 tomów)
- Siostry Boromeuszki — Skoczów — 1898—1925 (1 tom).
- Dominikanie 1775—1815 (1 tom).
- Księża Najśw. Serca Jezusowego 1914 (1 tom).
- Księża Jezuici w Cieszynie 1773—1925 (1 tom).
- Księża Jezuici w Czechowicach 1906—1925 (1 tom).
- Siostry Szkolne w Bielsku 1858—1925 (1 tom).
- Siostry Szkolne w Strumieniu 1876—1925 (1 tom).
- Siostry Felicjanki w Dziedzicach 1898—1925 (1 tom).
- Siostry Służebniczki NMP. w Bielsku i Karwinie 1911—1925 (1 tom).
- Obcy Księża 1775—1925 (1 tom).
- Misje Ludowe 1777—1925 (1 tom).
- Misje Pogańskie 1829—1925 (1 tom).
- Zmiana wyznania 1807—1925 (4 tomy).
- Mieszane małżeństwa 1777—1925 (3 tomy).
- Sprawy pocztowe 1796—1925 (2 tomy)
- Szkoły prywatne 1885—1910 (2 tomy)
- Szkoły średnie — Ogólne — 1817—1925 (1 tom).
- Szkoły — Ogólne — 1776—1925 (1 tom).
- Szkoły realne 1816—1925 (1 tom).

Gimnazja 1774—1925 (5 tomów).
Konwikt Czelesty 1796—1925 (1 tom).
Szkoły powszechnie 1774—1925 (11 tomów).
Szkoły powszechnie — Sprawy nauczania — 1775—1868 (4 tomy).
Nauka religii i praktyki religijne 1787—1925 (3 tomy).
Szkoła — Patronackie sprawy — 1817—1925 (1 tom).
Wszechnice 1806—1925 (1 tom).
Szkoły zawodowe i rzemieślnicze 1888—1925 (1 tom).
Opieka nad młodzieżą 1907—1925 (1 tom).
Tolerancja 1746—1925 (6 tomów). Tom I: 1591—1745 się zachował.
Tytuł stołowy 1775—1925 (2 tomy).
Fundusz Religijny 1786—1925 (4 tomy).
Msze z Funduszu Religijnego 1801—1925 (4 tomy).
Sprawy fundacyjne 1755—1925 (3 tomy).
Fundacje nie administrowane na miejscu 1875—1925 (1 tom).
Sekularyzacja 1781—1925 (4 tomy).
Sekularyzacja — Osoby — 1850—1925 (1 tom).
Patronaty 1792—1925 (1 tom).
Msze św. dotacyjne 1901—1925 (1 tom).
Zarząd majątku kościelnego 1776—1925 (3 tomy).
Dzierżawy 1775—1925 (1 tom).
Wykup dziesięciny 1795—1925 (2 tomy).
Podatki kościelne 1885—1925 (1 tom).
Kasa intencyjna 1884—1925 (1 tom).
Kolekty 1782—1925 (4 tomy).
Zezwolenia na kwesty 1871—1925 (1 tom).
Finanse 1783—1925 (1 tom).
Opłaty stemplowe 1782—1925 (2 tomy).
Podatki 1760—1925 (5 tomów).
Encykliki papieskie 1747—1925 (2 tomy).
Księżę Biskup 1777—1925 (2 tomy).
Kanonicy 1818—1925 (1 tom).
Biskupstwo wrocławskie 1777—1925 (1 tom).
Egzaminatorzy prosynodalni 1795—1925 (1 tom).
Konferencje diecezjalne 1854—1925 (1 tom).
Konferencje biskupie 1791—1925 (1 tom).
Subwencje biskupie 1829—1925 (1 tom).
Obce biskupstwa 1819—1925 (1 tom).
Erekcja nowych parafii 1774—1925 (2 tomy).
Utworzenie gmin parafialnych 1875—1925 (1 tom).
Przełączenie części parafialnych 1780—1925 (1 tom).
Listy pasterskie 1797—1925 (2 tomy).
Rekolekcje księży 1851—1925 (2 tomy).
Neoprezbiterzy 1785—1925 (1 tom).
Sprawy emerytalne 1785—1925 (1 tom).
Emeryci 1911—1925 (1 tom).
Sprawy poduchowne 1761—1925 (2 tomy).
Fundusz emerytalny 1893—1925 (1 tom).
Księża — Pomocnicy 1802—1925 (1 tom).
Subwencje 1787—1925 (2 tomy).
Karytas 1784—1925 (1 tom).
Tradycje parafii 1785—1925 (1 tom).
Egzaminy konkursowe 1873—1925 (2 tomy).
Egzaminy jurysdykcyjne 1778—1925 (2 tomy).
Interkalaria 1778—1925 (1 tom).
Iustum dioecesanum 1787—1925 (1 tom).

- Sekretariat Generalny 1919—1925 (1 tom).
Duszpasterstwo więźniów 1784—1925 (2 tomy).
Fakultety 1851—1925 (1 tom).
Facultas benedicendi 1844—1925 (1 tom).
Msze św. polowe 1850—1925 (1 tom).
Bierzmowania 1801—1925 (3 tomy).
Wizytacje 1750—1925 (2 tomy).
Rozporządzenia 1782—1925 (5 tomów).
Jurysdykcja dla obcych księży 1788—1925 (1 tom).
Księża Doktorzy 1863—1925 (1 tom).
Odznaczenia księży 1781—1925 (1 tom).
Wykształcenie kleru 1778—1925 (2 tomy).
Przyjęcie i zwolnienie z diecezji 1802—1925 (2 tomy).
Beneficjum simplex 1782—1925 (1 tom).
Stuła 1776—1925 (2 tomy).
Taksy 1782—1925 (1 tom).
Rozgraniczenie dekanatów i parafii 1788—1925 (1 tom).
Wynagrodzenie i dodatkowe duszpasterzowanie 1915—1925 (1 tom).
Konferencje dekanalne 1917—1925 (1 tom).
Kongrua 1778—1925 (4 tomy).
Związek kapłański Unitas 1919—1925 (1 tom).
Konwenty 1894—1925 (4 tomy). Dwa pierwsze tomy zaginęły już dawniej.
Seminarium Duchowne we Widnawie i Poznaniu 1919—1925 (1 tom). Pierwszego tomu brakowało już przedtem.
Dodatkowe remuneracje 1845—1925 (1 tom).
Koszta podróży 1783—1925 (1 tom).
Święcenie niedziel i świąt 1783—1925 (1 tom).
Nauka religii żydów 1781—1925 (1 tom).
Chrzty żydów 1778—1925 (3 tomy).
Poszanowanie świętości 1826—1925 (1 tom).
Roczniki diecezjalne 1856—1925 (1 tom).
Posiedzenia 1875—1925 (2 tomy).
Chrzty domowe 1854—1925 (1 tom).
Wieczna Adoracja 1892—1925 (1 tom).
Miscelanea 1775—1925 (1 tom).
Katechizm 1777—1925 (1 tom).
Pielgrzymki 1771—1925 (1 tom).
Uroczystości 1762—1925 (1 tom).
Rachunki kościelne 1771—1925 (2 tomy).
Ławki kościelne 1786—1925 (1 tom).
Muzyka kościelna 1807—1925 (1 tom).
Imprimatur 1904—1925 (2 tomy).
Muzeum Diecezjalne 1898—1925 (1 tom).
Służba kościelna 1782—1925 (1 tom).
Sprawy cmentarne 1773—1925 (2 tomy).
Wyznanie dzieci z małżeństw mieszanych 1740—1925 (2 tomy).
Budowy 1779—1925 (1 tom).
Ważność chrztu 1776—1925 (1 tom).
Odpusty 1739—1925 (3 tomy).
Posty 1796—1925 (1 tom).
Urzędowanie 1782—1925 (1 tom).
Związki 1771—1925 (7 tomów).
Opieka nad ubogimi 1781—1925 (3 tomy).
Wypadki śmierci osób cywilnych i duchownych 1779—1925 (1 tom).
Biblioteka ks. Szersznika 1808—1925 (1 tom).
Obywatelstwo państwowe 1838—1925 (1 tom).

Władze świeckie 1783—1925 (1 tom).
 Akuszerki 1825—1925 (1 tom).
 Biblioteki 1818—1925 (3 tomy).
 Książki polecane 1781—1925 (1 tom).
 Książki zakazane 1781—1925 (1 tom).
 Sprawy narodowe 1890—1925 (1 tom).
 Prasa 1814—1925 (1 tom).
 Rozporządzenia świeckie 1811—1925 (1 tom).
 Sprawy sanitarne 1808—1925 (2 tomy).
 Urzędy akatolickie 1827—1925 (1 tom).
 Spisy ludności 1781—1925 (1 tom)
 Rekwizycja dzwonów kościelnych 1915 (1 tom).
 Służba świecka 1828—1925 (1 tom).
 Sprawy polityczne 1783—1925 (2 tomy).
 Sprawy opiekuństwa 1823—1925 (1 tom).
 Zapobieganie nieszczęśliwym wypadkom 1791—1925 (1 tom).
 Emigracja 1890—1925 (1 tom).
 Sprawy antykościelne 1782—1925 (2 tomy).
 Asekuracja 1896—1925 (1 tom).
 Zaświadczenia 1822—1925 (1 tom).
 Historia 1830—1925 (2 tomy).
 Wojna światowa 1914—1918 (3 tomy).
 Zabytki 1801—1925 (1 tom).

ARCHIVUM DIOECESANUM IN KAŹOWICE

S u m m a r i u m

Autor brevi in conspectu Archivi Dioecesanum in Katowice ex tempore, quo administratio apostolica per resectionem a dioecesi wratislaviensi anno 1922 constituta et posterius erectio dioecesis katowicensis **per bullam** „Vixdum Poloniae unitas” de die 28 X 1925 in hodierno circuitu consecuta est, descriptionem posuit. Fundamenta Archivi fuerunt acta ex archivo dioecesis wratislaviensis in **Wrocław** et **ex cancellaria dissoluti Vicariati Generalis in Cieszyn** ratione memoratae bullae decernentis: „Omnia documenta novam dioecesim respicientes... ad eam dioecesim transmittantur”. Cetera autem acta enata sunt ex actione katowicensis Curiae Episcopalis et Dioecesanae.